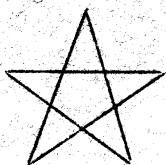


GRENZEN  $\forall$ h KENVERMOGEN  
EN HET LEERGEDRAG

Orde Der Verdraagzamen



—  
's - Gravenhagen

NO. 299

PRUS FL. 3,50

v e r e n i g i n g

ORDE DER VERDRAAGZAMEN

Giro no. 468874 t.n.v. de Penningm. der "ODV" Delfgauw

Uitsl.v.publ.& abonn.El.Brugsmaweg 1,fl.512,2555 SC Den Haag tel.070-684541  
Secretariaat: Troelstralaan 38,2641 WG Pijnacker tel.01736-6577

GRENZEN v.h. KENVERMOGEN EN HET LEERGEDRAG.

Ik zal zo vrij zijn om beide begrippen te omschrijven.

Kenvermogen: het vermogen tot waarnemen en correleren met de persoonlijkheidsinhoud.

Leergedrag: de wijze waarop men waarneemt en onderzoekt. Kortom, feiten constateert op een zodanige manier dat deze ook later als herinnering en referentie in het ik aanwezig blijven.

Als wij spreken over de grenzen van het kenvermogen, dan zullen we ook nog een verder onderscheid moeten maken. Er is namelijk een stoffelijk kenvermogen en dat is begrensd. Er is een geestelijk kenvermogen dat voor zover wij kunnen nagaan bijna onbegrensd is. Bijna, omdat er oncontroleerbare factoren zijn bij de uiterste bevattingsmogelijkheid.

De stoffelijke mens begint over het algemeen te leren op het ogenblik dat hij wordt geboren. Voor die tijd is er wel sprake van een redelijk gedrag en van een zekere mate van leren, maar dat wordt wel zodanig weggevaagd dat het wordt teruggedrongen tot het onderbewustzijn bij de geboorte (de totale verandering van levensomstandigheden en milieu) dat we op grond daarvan kunnen zeggen: Het leren begint bij de geboorte. Dan is er een betrekkelijk geringe inhoud. Er zijn dus wel de automatismen die erfelijk zijn ingelegd, maar een groot gedeelte van de begrippen, die verder nog aanwezig zijn, zijn dermate vaag dat elke ervaring die wordt opgedaan op zichzelf volledig wordt geregistreerd.

Zolang het ik direct betrokken blijft bij het gebeuren leert men. Op het ogenblik dat men wordt geconfronteerd met kennis, die echter niet met het ik direct gereleerd is, valt een deel van het leren uit. Het leervermogen wordt beperkter naarmate men zich minder betrokken weet bij de factoren waaruit het leren (de uitvoering van het kenvermogen) tot stand komt.

Laten we beginnen om het heel eenvoudig te zeggen, dan kunnen we later zien hoe wij er verder op in kunnen gaan.

Als je tegen een kind zegt: Je mag niet aan de kachel komen, want die is warm, dan zul je dat waarschijnlijk honderd keer moeten doen. Als het kind één keer aan een gloeiende kachel is gekomen, dan zal het een zeer lange tijd zelfs nog afkerig blijven van het aanraken van een koude kachel. Het onderscheid ontstaat doordat in het tweede geval een directe ervaring een rol speelt.

De directe ervaring wordt zeer sterk vastgelegd en blijft misschien als een in het onderbewustzijn verankerde factor toch voortdurend elke verdere reactie mede beïnvloeden.

Nu kun je tegen een kind honderd keer zeggen dat het rechterhandje het mooie handje is. Als je het alleen maar zegt, dan haalt het niets uit. Het kind zal alleen het rechterhandje gebruiken omdat u dat leuk vindt. In dat geval wordt het leergedrag eigenlijk bepaald door de wijze waarop de emotionele relatie met degene die de voorwaarde stelt wordt ervaren. Als een kind een hekel heeft aan de ouders of b.v. aan een tante, dan komt automatisch het linkerhandje naar voren. Let u maar eens op. Het is altijd waar.

Dan krijgen wij verder het vermogen om iets op te nemen. Een kind kan tamelijk veel factoren verwerken; aanmerkelijk meer doorgaans dan volwassenen. Maar als het zich daarbij niet direct betrokken gevoelt, dan verdwijnen die factoren ook zeer snel. Met andere woorden: de intensiteit waarmee een ervaring wordt gefixeerd in het bewustzijn is tamelijk gering, tenzij er een directe betrokkenheid bij is. Vandaar ook dat men zegt: Leren moet spelen zijn en spelen moet leren zijn. Maar op het moment, dat men het spelen gaat opzetten als een leerproces, moet men één ding onthouden: Wanneer het kind het leerproces gaat ervaren, gaat de regel niet meer op.

Wij zien dus dat er twee verschillende gradaties van opname zijn. De opname van de directe betrokkenheid en de opname van de van buiten komende gegevens.

Word je ouder, dan ontstaat er een soort relatie tussen de waarden die van buiten worden opgelegd en je eigen persoonlijk welzijn. Als je studeert, dan is het misschien niet zo belangrijk om de preciese waarheid te weten als om te weten wat de professor wil horen op het tentamen. Dat betekent dus dat ook in het latere leven je eigen betrokkenheid tevens je opnamevermogen bepaalt en dat de manier waarop je je gedraagt mede bepalend zal zijn voor datgene wat je als aanvaardbaar opneemt en als onaanvaardbaar verwerpt.

Dit proces van aanvaardbaar en onaanvaardbaar heeft niets te maken met de feiten. Er zijn veel mensen die heel gewoon feiten als onaanvaardbaar verwerpen. Zij zeggen: Dat is niet redelijk, omdat zij zelf niet verkeren in een situatie waardoor voor hen die redelijkheid kenbaar kan worden. Anderzijds betekent het erkennen van de redelijkheid van hun situatie voor hen een belemmering in datgene wat zij op dit ogenblik willen volbrengen.

Als wij nu b.v. de kwestie nemen van het Kabinet en de minima-verdieners, dan is er zeker geen sprake van opzet om die minima als het ware de armoede in te jagen, de werkelijke armoede. Maar er is geen vermogen, omdat er ook geen wil is de argumenten, die duidelijk maken wat in feite de vermindering van de laagste inkomens zou betekenen, om te zetten in redelijke termen. Men zegt: Dat zal zo erg wel niet zijn. Men gaat eraan voorbij.

Hier is een beperking van kenvermogen opgetreden, omdat het eigenbelang mede een begrenzing inhoudt van datgene wat men aan feiten kan accepteren en verwerken.

Ik hoop niet, dat iemand mij kwalijk neemt dat ik hier een politiek voorbeeld neem. Ik zou zeker evenveel andere kunnen nemen.

De situatie waarin wij ons in de stof bevinden is zeer sterk afhankelijk van onze jeugd. In de jeugd wordt een bepaalde manier van leren gefixeerd in de persoon. We kunnen zeggen dat van de leeftijd van 12 tot 14 jaar die manier van leren blijft gehandhaafd, ongeacht wat er verder aan mogelijkheden zijn. Degene die uitbreekt uit een dergelijke conditionering is een uitzondering van ongeveer 1 op 8.000.

Dan hebben we verder te maken met eigenbelang. Eigenbelang is een sterk conditionerende factor, zoals u intussen wel zult hebben begrepen. Eigenbelang houdt in, dat je een groot aantal feiten, waarnemingen, factoren en eveneens van buiten komende gegevens

verwerpt, omdat ze eenvoudig niet kunnen functioneren binnen het ik-beeld dat je hebt opgebouwd. Het eigenaardige is nu dat je nooit de werkelijke inhoud van een dergelijke beleving, ervaring, mogelijkheid of zelfs maar een theorie van een ander helemaal kunt begrijpen. Er is eenvoudig geen bevattingsvermogen genoeg.

In de praktijk blijkt dat bij de mens op aarde het leergedrag eindigt ongeveer op het tijdstip dat de maatschappelijke werkzaamheid intreedt. Dat wil zeggen: op het ogenblik, dat je in een bepaald maatschappelijk patroon gefixeerd raakt, is je leervermogen aanmerkelijk beperkt en is je leergedrag gefixeerd.

Als we echter te maken hebben met iemand wiens geest redelijk openstaat of die een patroon van leren heeft verkregen waardoor de voortdurende toevoeging aan het ik van nieuwe feiten en gegevens belangrijk is, dan krijgen we te maken met een persoon die blijft doorleren. Wat blijkt nu?

In de hersenen zijn een aantal centra. Een taalcentrum b.v. is in staat om zonder meer ongeveer 150.000 verschillende gegevens te bevatten; daarbij is het kleiner dan het topje van deze pink die ik nu heb geleend.

De gemiddelde inhoud echter gaat niet verder bij redelijk beschaafde mensen dan ongeveer 20.000 woorden. Het minimum dat bij mensen voorkomt ligt tussen de 1.800 en de 2.400 woorden afhankelijk van het taalgebied waar u woont. Dat betekent dus, dat u veel meer vermogen heeft dan u kunt gebruiken. De begrenzing van uw werkelijk opnamevermogen is veel en veel ruimer dan het deel daarvan dat wordt gevuld aan de hand van een bestaand leergedrag en later aangevuld door een gedragscode.

Nu hebben wij dit allemaal over de stof gezegd en wordt het tijd om ook iets te zeggen over het kenvermogen van de geest.

Zoals u weet, hebben we te maken met ervaring en vergelijking. Elke nieuwe erkenning berust op een vergelijking. Ook het absoluut onbekende wordt nog vergeleken met bekende factoren, al is het alleen maar om het als fenomeen een plaats te geven tussen de verdere ervaringen. Als die onbekende ervaring zich herhaalt (of in vele schakeringen herhaalt wat nog beter is), dan ontstaat er een betere omschrijving. Hoe juister de omschrijving komt uit te vallen, des te beter is de aanvulling van de vergelijking en daarmee de integratie in het totale beeld van de kennis.

In de stof is die beperkt, maar in de geest niet. Geestelijk verkeer (uitwisseling van gedachten etc.) bestaat zoals u weet op telepathische basis. Wij hebben te maken met een krachtveld. Dit krachtveld op zich is niet beperkt door een gelimiteerde hoeveelheid energie; d.w.z. het veld kan groeien zoveel het wil, maar het groeit alleen in overeenstemming met bestaande behoeften.

Als iemand een beeld op mij projecteert, dan zal ik dit eerst in mij moeten aanvaarden. Er zijn een aantal zaken bij die voor mij absoluut niet denkbaar zijn. Wat niet denkbaar is, is op dit moment ook niet kenbaar. Maar ik kan wel een aantal gegevens aanvaarden waardoor het tot nu toe onkenbare toch een soort waarschijnlijkheid wordt. Op het ogenblik, dat iets als een erkende mogelijkheid of een waarschijnlijkheid in mij bestaat, kan ik het toevoegen aan mijn totale bewustzijnsinhoud.

Het kenvermogen wordt in de geest dus alleen beperkt door het vermogen contact op te nemen met anderen en door het vermogen om door herhaalde contacten niet bestaande beelden, voorstellingen of waarden in dit ik als waarschijnlijk op te bouwen. Op het moment, dat de factor waarschijnlijkheid is bereikt, is er een nog niet gedefinieerde basisvoorstelling, die dan aan de hand van verdere contacten en persoonlijke belevingen tot een werkelijk en totaalbeeld kan worden afgerond. Dan is de beperking en begrenzing van het kenvermogen in de geest dus alleen maar

uitdrukbaar aan de hand van het stadium waarin die geest zich op dat ogenblik bevindt.

Hoe meer die geest zich uitbreidt in bewustzijn, hoe meer erkenbaar, afleesbaar en begrijpbaar hij wordt. Daar komt bovendien nog bij, dat geestelijk voortdurend een correlatie plaatsvindt van schijnbaar onafhankelijke feiten tot een eenheid als verschijnsel maar ook als mogelijkheid. Men gaat namelijk vele afzonderlijke factoren samenbrengen in één synthese. Daaruit ontstaat dan een totaalbeeld waarin alle deelverschijnselen mede bevat worden (dus kenbaar blijven) maar nu worden bekroond door een erkenning van relaties die oorspronkelijk niet bestonden. Hieruit zal u wel gebleken zijn dat we dus de grenzen van het kenvermogen op aarde anders moeten stellen dan in de geest.

Waar in de geest het contact bepalend is, is in de stof de beleving bepalend. De belevingsmogelijkheid wordt begrensd door allerlei factoren die uit de mens zelf, uit zijn maatschappelijke situatie, uit zijn behoefte tot zelfbevestiging etc. voortkomen.

Hoe leert de mens dan? Ik heb er al iets van gezegd in een paar eenvoudige voorbeelden. Al wil ik de mens niet op een gelijk niveau stellen met een dier, zo kunnen we misschien toch van de wijze waarop een dier leert iets begrijpen.

Als ik kijk naar een jong hert b.v., dan blijkt dat dit hertje automatisch weet dat het zich stil moet houden; als de moeder wat verder weg is. Het diertje blijft zelfs helemaal stil liggen, als gevaarlijke prooidieren in de buurt komen. Nu zou men zeggen: Dat is erfelijk. Tot op zekere hoogte is dat waar. Maar het is tevens een communicatie die van het begin af aan het diertje heeft beheerst. Waar de moeder is, is beweging, is zekerheid, is vrijheid. Waar de moeder niet is, ben je kwetsbaar. Het is hetzelfde als het verhaal van de struisvogel met zijn kop in het zand. Als het hertje zich nu meer gaat bewegen, dan begint het allereerst een onderscheid te maken - vreemd genoeg - tussen zekerheid en onzekerheid.

Op het ogenblik, dat het zich bevindt in een situatie die als onzeker wordt ervaren, blijkt het veel schichtiger en ook veel scherper te reageren dan binnen het bereik van de moeder of de kudde waar het gevoel van zekerheid wel aanwezig is. De reactie houdt kennelijk verband met zelfbehoud.

Zelfbehoud is voor de mens ook een van de factoren die zijn leren en zijn leergedrag voor een deel bepalen. Het is de wijze waarop je moet leren in de omgeving zekerheid te vinden. Daarnaast is er voor het dier de behoefte aan voedsel. Bij de mens is die voedselbehoefte, zeker in de jeugdijaren, voor een deel weggenomen. Er is daarvoor een verzorgingsmogelijkheid in de plaats gekomen. Het herinnert een beetje aan de jonge vogels.

Er is wel een enorme behoefte om de omgeving te kennen en waar mogelijk te manipuleren. De manipulatie-drang lijkt mij de mens eveneens door zeer vele geslachten heen erfelijk te zijn meegegeven. Kennen en manipuleren betekent: voortdurend ervaringen opdoen. Het leergedrag geeft dan ook aldoor de neiging te zien het onbekende te testen en te toetsen. Dat kan zelfs zover gaan, dat men vooral mensen die men niet kent soms probeert uit te dagen of te brutaliseren op de een of andere manier alleen maar, omdat men wil weten hoe zo iemand reageert. Onderwijzers worden daarvan vooral de eerste weken in hun klas vaak het slachtoffer.

Het zoeken naar het onbekende, het beproeven van het onbekende is de mens misschien niet helemaal erfelijk meegegeven, maar het maakt toch wel een belangrijk deel uit van zijn eerste benadering van het leven.

Worden er verhalen verteld, dan zien we niet alleen dat die verhalen een soort droomwerkelijkheid worden (wat zeker tot de 8-jarige leeftijd het geval is), maar dat we ook de neiging krijgen om delen uit die ver-



halen a.h.w. na te bootsen. Kinderen, die naar een vechtfilm zijn geweest, komen naar buiten en zijn veel vechtlustiger dan voordien. Zij hebben zich geïdentificeerd met een mogelijkheid en bewust of onbewust willen zij die mogelijkheid zelf beproeven.

Er bestaat een relatie tussen doen en werkelijk leren. Toch wordt een groot gedeelte van de mensheid, dat zult u met mij eens zijn, eigenlijk geregeerd door abstracte begrippen. Recht, rechtvaardigheid zijn abstracties. Theologie, godsdienst en alles wat daarmee samenhangt zijn abstracties. Wiskunde is tot op zekere hoogte voor de mens een abstractie, ofschoon ze een taalmogelijkheid bevat en daarmee wel weer een reëel hanteerbaar iets kan worden, maar dat is het in het begin zeker niet.

Waarom die abstracties? Deze abstracties maken weer deel uit van een rationalisatiepatroon. Wij worden in het leven met veel onbekende waarden geconfronteerd die ons onzeker maken of ons vrees aanjagen. Op het ogenblik echter, dat we daarvoor in de plaats een voorstelling kunnen creëren die niet echt is maar die emotioneel beleefbaar en de zekerheid uit die emotie voortkomt, dan hebben we het gevoel daarvoor een grotere beheersing over onze wereld en over onszelf te hebben gekregen. Dat we daarmee gelijktijdig middels de rationalisatie een groot gedeelte van onze reële kenmogelijkheden uitschakelen, vergeten wij dan maar liever.

De abstracties die wij hanteren betekenen in het leergedrag een vergroting van de zekerheidsfactor, maar tevens een beperking van de ervaringsfactor. Zo zien we dat mensen die ouder worden, die doorgaans steeds meer vaste patronen als het juiste, het beste zijn gaan ervaren, niet meer in staat zijn om nieuwe factoren en daarmee nieuwe mogelijkheden voldoende in zich op te nemen en te verwerken tot iets wat past in het totaalbeeld van hun bewustzijn. Dit houdt in, dat het leergedrag dus afzwakt naarmate de zekerheidsfactor en daarmee de zelfbevestigingsfactor toeneemt. Dan is het duidelijk, dat hiermee een begrenzing van het kenvermogen wordt gegeven en een afwijking van het werkelijkheidsgedrag. Dat wil zeggen, dat het leergedrag wordt omgezet in een waangedrag. Ik zal dit nader toelichten.

U heeft wel gehoord van de generatiekloof. Het is een van de kloven die op het ogenblik de Grand Canyon begint te naderen. U zult zeggen: Zo'n generatiekloof ligt in het verschil van veerkracht e.d. Dat is niet waar. Het is doodgegewoon dit:

Jongeren worden vooral in de eerste belangrijke jaren geconfronteerd met andere bestaansmogelijkheden, andere zekerheidsfactoren, andere belevingen dan de ouderen voor hen, want de wereld verandert. Dit houdt in, dat hun leergedrag dus afwijkt van voorgaande generaties. Dit houdt gelijktijdig ook weer in, dat hun bewustzijn zich dus op een andere manier uitbreidt. Dit resulteert in een afwijking van waarderingsen, een totaal ander aantal basiservaringen waardoor de benadering van de wereld en de verschijnselen daarvan anders zullen zijn. Gelijktijdig ontstaat er ook een gevoel van eigen zekerheid, omdat ze dat nu op dit patroon net zo goed opbouwen als de ouderen vroeger hebben gedaan.

Soms worden die jongeren dan gegrepen door de een of andere rationalisatie van politieke, religieuze of andere aard. In dat geval staat een groot gedeelte van de uitbreiding van hun bewustzijn tijdelijk stil, omdat alles wordt herleid tot die ene noemer. Waar dit niet gebeurt, daar hebben ze eigenlijk meer mogelijkheden dan de ouderen. In hun gedrag komt dat tot uiting, maar eveneens in hun benadering van het verschijnsel van fenomenen en van problemen.

Het gevolg is, dat de oudere, vastgeroest in zijn zekerheidsdenken en de daarmee samenhangende beperking van zijn kenvermogen, niet meer in staat is de zinnigheid te erkennen van hetgeen er in die jongere bestaat,

de reden te begrijpen van de reactie van de jongere en daarmee ook niet in staat is tot een werkelijk contact op basis van de geschilpunten.

Een generatiekloof ontstaat doordat er bepaalde verschillen zijn in wording en daarmee in kenvermogen, in bewustzijn. Gelijktijdig is er een afwijkend leergedrag ontstaan waardoor degene die zijn voorwaarden aan de ander probeert op te leggen (wat wederkerig het geval is, want het zijn heus niet de ouderen die de jongeren proberen te beheersen; het omgekeerde is net zo goed waar) daardoor eigenlijk vastloopt, want er is een te klein gebied waarop ze elkaar nog kunnen begrijpen. Misschien dat dit voorbeeld duidelijk maakt wat ik bedoel.

Laten we nu nog even verdergaan en geestelijke factoren injecteren in het geheel.

U heeft vorige incarnaties gehad. Deze incarnaties zullen in dit leven voor u een conditionering betekenen. Het is geen zeer sterke conditionering, dat ben ik direct met u eens, maar er zijn voorkeuren geschapen. Die kunnen net zo goed gaan in de richting van een bepaalde kunstvorm als in een bepaalde stijl van leven of zelfs een bepaalde manier van denken en geloof. Er zijn pré-geselecteerde voorkeuren, die wel in hun vorm worden bepaald door uw ervaringen, maar hun oorzaak ligt inde pré-natale periode of in het geestelijk bestaan.

Wanneer nu een geest contact met u opneemt, dan kan deze dit contact nooit opnemen op basis van uw huidig kenvermogen, want hij leeft in een andere wereld. Zijn kenvermogen wijkt teveel van het uwe af. Zelfs als ik probeer contact met u op te nemen en mij daarom tracht te beperken, zal ik mij voortdurend moeten corrigeren aan de hand van uw uitstraling, anders word ik te onbegrijpelijk voor u.

Die geest zal dus hoofdzakelijk proberen bestaande tendensen, bestaande gedachtenketens of ervaringsmogelijkheden aan te stippen, aan te moedigen of eventueel af te raden; dus een ontmoediging te creëren. Dit betekent, dat de geest niet uw werkelijke bewustwording kan bewerkstelligen, maar dat hij wel het proces van leren en daarmee ook de begrenzing van uw kenvermogen enigszins kan verschuiven door steeds weer op de juiste manier te prikkelen.

Deze geestelijke factoren zijn over de gehele wereld werkzaam. Maar het is te begrijpen dat een geest nooit kan worden aanvaard door iemand die altijd heeft geleerd dat geesten uit den boze zijn.

Als ik in het Vaticaan plotseling zou optreden als inspirator voor zijne heiligheid de Paus, dan zijn er drie mogelijkheden:

1. Hij denkt dat de H. Geest aan het woord is;
2. dat de H. Maagd hem probeert bij te staan;
3. hij wordt bezocht door de duivel.

Dat laatste is het meest waarschijnlijke, omdat in een denken waarin ordening, hiërarchie het meest belangrijke is, datgene wat ook maar even ingaat tegen hetgeen gewoonte is geworden, zal worden beschouwd als demonisch. Dit is een veel voorkomend verschijnsel.

De geest zal dus wel over de gehele wereld inwerken, maar hij wordt steeds bepaald niet alleen door het kenvermogen van de mens, maar ook door de gehele manier waarop dit kenvermogen stoffelijk tot stand is gekomen. Aan de hand hiervan zou ik enkele aanbevelingen willen geven van meer praktische aard.

Kinderen hebben altijd een mate van wet, van discipline nodig. Dit bevordert voor hen de kenbaarheid van hun wereld. Als hun ervaringen dan tegen de regels ingaan, is dat helemaal niet erg, mits de regel als zodanig compenserende ervaring schept.

Kinderen moeten de mogelijkheid hebben zoveel mogelijk door eigen onderzoek iets te leren. Een film laten zien waarop wordt getoond hoe je koeien kunt melken is beter dan het alleen maar te vertellen. Maar het

beste zou zijn om het kind zelf voorzichtig (anders krijgen we last met de dierenbescherming) een poging te laten doen in die richting.

Dan pas gaat het kind werkelijk begrijpen wat er zich afspeelt. Heeft het eenmaal het fenomeen 'melken' gezien en misschien zelf beleefd, dan zal daarmee ook een geheel interessegebied zijn gewekt. Het gaat nu niet alleen meer om het melken, dat leuke verschijnsel, maar ook om de vraag: hoe zit dat in elkaar? Dat betekent de koe, indirect een biologisch gericht belangstelling en het verzamelen van kennis en feiten op dat gebied.

Probeer zoveel mogelijk kinderen hun eigen ontwikkelingsmogelijkheid te geven. Ik weet dat er heel veel mensen zijn die tegen het geven van een vrije keuze aan kinderen zijn. Maar dat zijn meestal dezelfde mensen die het kind in zijn gedrag te weinig beperken. Het kind moet een zekere keuzemogelijkheid hebben. Het moet daarnaast worden geconfronteerd met noodzakelijkheden. Voorbeeld: schoolvakken.

Er zijn een aantal basisvakken die je als kind zult moeten leren beheersen. Daarnaast zouden er keuzevakken moeten zijn. Deze zouden vooral moeten worden bepaald door de belangstelling van het kind en de mogelijkheid voor het kind om in de omgeving daarvan iets te zien.

Als u in Den Haag geschiedenisles geeft, dan is niet alleen een bezoek aan de Gevangenpoort van belang, maar u zoudt ook eens kunnen gaan kijken naar het Oude Jachthuis achter de Ridderzaal. U zoudt de verschillende bouwstijlen kunnen doornemen die in Den Haag nog heel aardig worden gedemonstreerd vooral als u boven de winkelgevels kijkt. U zoudt daarnaast het kind kunnen vertellen op welke plaatsen het een en ander is gebeurd en waarom.

Door in de historie steeds een relatie te leggen met het heden, voor zover dat mogelijk is, worden niet alleen het heden maar ook het verleden begrijpelijker.

Ervaringen toegevoegd in het heden betekenen gelijktijdig een betere interpretatie en erkenning van het historisch gebeuren. Dit is maar een enkel voorbeeld.

Kinderen, die je aardrijkskunde moet onderwijzen, zou je eigenlijk moeten meenemen op een paar vliegtochtjes boven Nederland. Als ze het eenmaal zelf hebben beleefd en gezien hoe het allemaal ligt, zullen ze veel eerder begrijpen hoe het in elkaar zit. Ze zullen daarbij een grotere belangstelling hebben voor de wijze waarop de verschillende onderdelen functioneren, wat de wegen zijn, wat waterverkeer betekent en wat dies meer zij.

Een kind een religieuze voorstelling opleggen in zijn allerjongste jaren is in feite een tikje misdadig. Dat is in tegenstelling tot alles wat u ongetwijfeld gepredikt krijgt in elke religieus denkende gemeenschap, maar het is toch waar.

Ik geloof niet dat een kind kan worden gebonden aan een christelijke gemeenschap van een bepaalde signatuur alleen door het in die richting op te voeden. Dit is in feite een verminking. Het kind wordt de mogelijkheid tot zelfervaren en denken ontnomen.

Hetzelfde geldt voor menselijke aspecten. Ik weet dat er menselijke aspecten zijn waarbij de ouders wat fronsend kijken; b.v. op het gebied van sexualiteit. Maar deze is natuurlijk. De ervaringen van het kind moeten worden gerelativeerd. Ze moeten niet worden afgekeurd en ze moeten niet worden aangemoedigd. Het kind zal op zijn eigen manier en op zijn eigen tijd ongetwijfeld ook deze factoren in zijn leven aan een onderzoek willen onderwerpen. Wees daar niet boos over.

Zorg echter wel, dat het kind weet wat eventueel de consequenties of de mogelijkheden zijn. Met andere woorden: hoe groter de vrijheid is voor het kind, hoe beter het leergedrag op de feitelijkheden van de maatschappij en van de hele wereld zullen zijn ingesteld. Hoe reëler ook de



conclusies zullen zijn waartoe dat kind zal komen. Daardoor zal de grens van het kenvermogen voor het kind aanmerkelijk wijder zijn, zelfs in de stof, dan voor iemand die van jongsaf aan gereguleerd is opgevoed.

Wat ouderen betreft: ongetwijfeld heeft u uw eigen manier van leven gevonden. Als u de 50 voorbij bent, dan treedt er langzamerhand een verstarring in. Maar als u zelf levendig blijft en steeds zoekt naar het nieuwe en niet alleen naar het vergelijkbare, zult u gedeeltelijk aanmerkelijk levendiger blijven reageren. U zult bovendien ondanks uw eigen geconditioneerd zijn (dat is tegenwoordig onweerlegbaar een feit) toch veel meer van de wereld kunnen beseffen; uw kenvermogen wordt dus stof-felijk uitgebreid.

Dit betekent echter gelijktijdig, dat u na de overgang over veel meer referentiewaarden beschikt en dus in de geestelijke contacten een veel eenvoudiger en meer omvattender uitbreiding van uw kenvermogen kunt ondergaan.

Ten laatste: Waar ligt dan de grens van het kenvermogen? Ik heb al gezegd: een reëel antwoord kun je daarop niet geven. Maar ik veronderstel dat het volgende ongeveer juist is:

God in Zijn geheel kun je niet kennen. Je kunt de delen ervan kennen, maar het samenvoegen tot één geheel van alle factoren lijkt mij, persoonlijk, onmogelijk. Maar al het andere is en blijft kenbaar, ook het wezen van de grootste krachten in de natuur, ook het wezen van de grootste invloeden die er zijn als Meesters van Wijsheid, Meesters van Licht en dergelijken. Hun wezen is te kennen. De grens van het kenvermogen ligt dus verder dan dit.

Laten wij ons echter niet laten bepalen door de grenzen van het kenvermogen. Ik geloof, dat als je groeit, je je bezighoudt met de vraag hoeveel groter je wordt en niet hoe groot je zult worden. Dit geldt volgens mij zowel voor de mensen op aarde, voor het kind in zijn maatschappelijke ontwikkeling als voor de geest in het geheel van zijn kosmisch bestaan.

Groei verder. Probeer altijd elke verstarring op haar minst genomen te herkennen, zodat je weet dat ze bestaat. En als het even kan, probeer een dergelijke verstarring te verminderen of zelfs te vermijden. Op deze manier krijg je de beste resultaten in leven en bewustwording.

Daarmee heb ik deze inleiding beëindigd. Heeft u vragen, dan kunt u dat nu kenbaar maken. Als u niets te vragen heeft, zwijg. Het is beter geen vraag te stellen dan een vraag te stellen waarvan u denkt dat u het antwoord al weet. Want dan is het zo vervelend, als u ongelijk krijgt.

## D I S C U S S I E.

x De incarnatie-impuls is zeker van belang als ruimtegeven binnen het leergedrag, maar ook factoren die het onder- en bovenbewuste beleefbaar kunnen maken. Kunt u van uw standpunt uit hier vakkundig op ingaan?

- Wat vakkundigheid betreft, vrees ik dat de aanwezigen mij enige beperking opleggen.

De incarnatie-impuls ontstaat door het bereiken van een bewustzijnsbegrenzing die men in de huidige toestand niet kan doorbreken. Als zodanig betekent dat een terugkeer naar de aarde en over het algemeen een erkenning van eigen tekortkomingen. In de incarnatie worden deze heel vaak ingebracht als drijfveren. Dit is niet volledig karma, zoals dat algemeen wordt beschouwd.

Als we dan verder kijken welke onderbewuste factoren een rol spelen, kan worden gezegd: Elke ervaring, die om welke reden dan ook niet aanvaardbaar is maar gelijktijdig een voelbaar effect heeft gehad, zal in het onderbewustzijn worden ingelegd en als zodanig als een niet direct kenbare factor alle beslissingen en gedragingen mede beïnvloeden.

Wat het bovenbewustzijn betreft, kan worden gesteld: Bovenbewustzijn is ongeveer als een klimaat waarin men leeft. In het geheel van de omgeving treden bepaalde factoren op. Om voor het eigen ik een bepaalde zekerheid te behouden zal men dus op die factoren moeten reageren. Deze bovenbewuste factoren worden over het algemeen - daar ze sterk wisselend kunnen zijn - niet beschouwd als een vaste factor in het eigen bewustzijn en als zodanig niet blijvend bepalend voor het leergedrag. Ze zijn eerder eenmalige ervaringen welke in zichzelf een vormende werking kunnen hebben zonder dat daarmee een verdere ontwikkeling in haar geheel is gefixeerd.

x ? .....Vraag onverstaanbaar.

- Er zijn verschillende vormen waarmee men dit kan proberen.

Laten we één ding eerst heel zuiver vaststellen: Er zijn een aantal technieken die wel spreken over bovenbewustzijn maar daarbij ook het geestelijk bewustzijn betrekken, terwijl het bovenbewustzijn het geheel van de gedachtenuitstraling is die als een soort klimaat de wereld omgeeft. Er is dus een gering verschil te constateren.

Als wij zeggen, dat wij het bovenbewuste beter willen erkennen, dan zullen we moeten leren ons in ons denken los te maken van de emoties en invloeden die op een gegeven ogenblik optreden. Door het aanbrengen van deze scheiding kan men zien dat bepaalde drijvende factoren, die in de buitenwereld kennelijk voor anderen eveneens gelden, in het ik optreden zonder dat ze een direct resultaat zijn van eigen willen of eigen bewustzijn. Deze methode is wel de beste.

Wil men daarentegen het geestelijke bewustzijn aanmerkelijk beter beleven, dan zal men gebruikmaken van technieken waarmee het bewustzijn van de wereld zoveel mogelijk wordt uitgeschakeld. Er ontstaat dan een totaalbeeld in de persoonlijkheid waarin ook bovenbewuste factoren een rol spelen maar geen overheersende. Dit totaalbeeld zal over het algemeen eerder als een gemoedsstemming dan als een zuivere erkenning in de stof worden ervaren na afloop van de oefening.

Wil men proberen om daar symbolen bij te gebruiken, dan moet men heel voorzichtig zijn. Symboliek wordt namelijk bepaald door de wijze waarop een persoon in het verleden ervaringen heeft opgedaan. Voor de een kan een bezem een zuiver sex-symbool zijn à la Freud. Voor de ander kan het eerder een symbool zijn van schoonmaak en voor een derde misschien

een bedreigd worden, een gevoel van bedreiging; die persoon heeft in zijn jeugd jaren een pak op zijn donder daarmee gehad. Het is dus niet doenlijk om hier algemene symbolen te geven die altijd en voor iedereen gelden. Deze vorm van symboliek moet u inderdaad zoveel mogelijk vermijden, dat ben ik met u eens. Maar elke andere vorm van symboliek is dermate willekeurig op het ogenblik dat wij ze omschrijven in algemene zin, dat het mijns inziens beter is om daar niet op in te gaan.

x Hoe ontstaat het verschil tussen aanleg voor het studeren in talen of in wiskunde?

- Dat verschil is niet altijd aanwezig. Het blijkt, dat de een een bijzondere aandacht heeft voor alle abstracte factoren. Dat wil zeggen: alle dingen die als beelden in het ik kunnen worden opgenomen en kunnen worden gebruikt als een werktuig in de wereld. Dan blijkt, dat vele mensen met een wiskundeknobbel wel degelijk ook een talenknobbel kunnen hebben. Maar dat zij bij het spreken van die talen de eigen ritmiek van een taal niet voldoende kunnen beheersen, zodat ze altijd kenbaar gestructureerd spreken. Een onderscheid maken op dit terrein lijkt mij moeilijk, maar we kunnen over het algemeen het volgende constateren:

Wanneer iemand door zijn vroegere incarnaties en ervaringen verbonden is in een contact of op verbaalgebied met anderen, dan zal doorgaans daar een grotere taalgevoeligheid uit voortkomen. Meestal nog gepaard gaande met een grotere ritme-gevoeligheid. Hebben we daarentegen te maken met iemand die in afgelopen incarnaties zich veel heeft beziggehouden met theorieën, met geloofsleer e.d., dan zal er heel vaak de behoefte zijn om deze te formuleren. Het abstracte formuleren en omschrijven en het zo weer hanteerbaar te maken in de praktijk, betekent dan meestal een ontwikkeling van wiskundige begaafdheden. Daarnaast zijn erfelijke factoren in al deze gevallen natuurlijk mede van belang, omdat er ook nog een lichamelijke voorkeursmogelijkheid voor de ontwikkeling van bepaalde kwaliteiten in het lichaam zal bestaan.

x Alle ervaren wordt in feite opgelegd. Waarom is het zo moeilijk (behalve onder hypnose) om zich vele dingen te herinneren?

- Bij hypnose wordt het geheel van de wereld en een groot gedeelte van de eigen wil uitgeschakeld. Er is dus geen bewust selectieproces meer gaande. Dit houdt in, dat een aantal factoren van onderdrukking, die uit bewuste ervaringen zijn voortgekomen, wegvallen. Het betekent ook dat het gelijktijdig overstelpt worden met vele indrukken (wat vaak voorkomt) nu kan worden uitgesmeerd doordat men a.h.w. de zaak vertraagd volgt en factor na factor probeert na te gaan.

Als u doelt op vorige levens, dan kan ik alleen maar zeggen: Bij het teruggaan onder hypnose naar vorige leven zal er vaak ook sprake zijn van zuiver erfelijke factoren waarbij dus niet een geestelijke maar een lichamelijke bestaansopvolging wordt nagegaan. In het geval dat geestelijke factoren een rol spelen, zal over het algemeen geen erkenning zijn van de geestelijke toestand als zodanig. Dit gezien het feit, dat ze voor de doorsnee-mens niet voldoende herkenbaar is, maar zal men wel bepaalde hoofdpunten uit vroegere belevingen weer naar voren kunnen brengen, omdat deze als bepalende factoren voor de conditionering, geestelijk gezien, van dit leven een rol hebben gespeeld in de prenatale periode en ook de geestelijke indrukken die kort na de geboorte in dit lichaam zijn vastgelegd.

x Welke rol speelt de conditionering bij het leren? Wanneer is iets kennen of weten een geconditioneerd automatisme?

- Een begrip voor b.v. een reeks boekhoudkundige handelingen betekent

begrip hebben voor een systeem en het bezitten van de mogelijkheid om alle feiten op grond van de wijze waarop ze worden erkend binnen dit systeem op een goede manier te ordenen.

Als we daarentegen b.v. geschiedenis leren en jaartallen opdreunen, dan is dat eenvoudig geconditioneerd. Er is dus geen begrip. Er is alleen het vastleggen van bepaalde gegevens die overigens kritiekloos, papegaai-achtig worden herhaald. In het tweede geval spreken we van leren door conditionering. In het eerste geval spreken we van kennisontwikkeling op basis van begrip.

x Wat is behalve de vroegste ervaring de intentie bij mensen om andere of zekere interessen te verwerven?

- Ik weet niet wat u onder zekere interessen verstaat? Wilt u preciseren?

x Een belangstelling voor bepaalde zaken, een gerichte belangstelling.

- Een gerichte belangstelling voor bepaalde zaken kan voortkomen uit conditionering en ervaring die voor de geest belangrijk is en dus a.h.w. wordt opgelegd als een soort honger aan het bewustzijn in de eerste periode van het leven. In het andere geval hebben we te maken met een zekerheidsfactor.

Elke mens zoekt een mate van zekerheid en geborgenheid. (Herinnert u zich wat ik heb verteld over het gedrag van het hertje.)

Dan zal deze mens in zijn belangstelling al die factoren opnemen die bijdragen tot zijn gevoel van zekerheid, van geborgenheid. Onverschillig overigens of deze op feiten berusten, danwel alleen op thesen, lemma's of zelfs alleen maar geloofswaarden zijn.

x Welke rol speelt het kunstzinnig proces in het leven?

- Een kunstzinnig proces op zichzelf is geen leren. Een kunstzinnig proces is een manier om de wereld te benaderen, onverschillig welke uiting van kunst u verder nastreeft. In kunst is de basis: het uitdragen van het zien of beleven van iets en daarna het reproduceren van die beleving. De manier waarop dit geschiedt echter zal aan de hand van gangbare technieken moeten plaatsvinden. Dat wil zeggen: om tot de juiste uitdrukking te komen is een leerproces noodzakelijk. Om een voorbeeld te geven: Als u werkelijk een heel goede schilder van 'Primitieven' wilt worden, dan zult u in de eerste plaats de gewoontetechniek van penseelvoering, van kleurbehandeling etc. van de primitieven u moeten eigen maken en daarnaast ook volgens de primitieve methode moeten kunnen tekenen, omdat u, als u deze technieken beheerst op de juiste wijze aan het primitieve vorm en gestalte kunt geven en wel zodanig, dat het aan anderen wordt overgedragen.

Er zijn natuurlijk uitzonderingen op dit terrein; denk aan Grandma Moses. Hier zien wij dat een groot gedeelte van haar voorstellingen de attractie ontleent aan:

a. het geven van een juiste kleurstelling, want dit heeft ze in haar leven geleerd. Ze heeft o.a. costuums en dergelijke gemaakt;

b. de herinneringswaarde waardoor oude herinneringen worden weergegeven. De voorstelling is attractief, omdat ze appelleert aan het gevoel voor het verleden. De kleurstelling geeft het brillante eraan.

x Wat is de rol van het z.g. 'zoeken naar' in het leren, zoals: wat is de zin van alles of de oplossing van levensvragen?

- Het zoeken naar betekent in feite alleen een niet tevreden zijn. Met andere woorden: zoeken naar komt voort uit de in het ik bestaande onevenwichtigheid. Het is misschien niet prettig om het zo te formuleren, maar die onevenwichtigheid is nu eenmaal deel van elk leerproces.

Zoeken naar de zin van het leven betekent vaak dat men zelf niet tevreden kan zijn met datgene wat men is en beleeft. Men zoekt dan naar een betekenis om deze vrede en daarmee een mate van evenwichtigheid te gewinnen. Maar is dit wel een juiste benadering? De zin van het leven op zichzelf is namelijk niet weer te geven.

De zin van het leven kan alleen dan worden verklaard, als we het totaal van alle fasen, die het leven van een ik bevat, kunnen samenvatten in één geheel. Deze kennis bestaat niet. Dus is een beantwoording van een dergelijke vraag niet mogelijk en overbodig. Als zodanig is het zoeken naar een dergelijk antwoord in feite zinloos en dwaas. Want degene die al een antwoord meent te vinden, zal over het algemeen terecht komen bij een rationalisatie die een verder zoeken overbodig maakt zonder daarvoor een feitelijke erkenning en mogelijkheid in de plaats te stellen.

x        Wat is het verschil tussen het leren bij dieren en bij mensen?

-        Het grote verschil ligt in het direct toegankelijke geheugen. Bij een dier bestaan wel geheugenfactoren, maar die zijn over het algemeen gekoppeld aan zelfbehoud en voeding, eventueel nog aan paring. Bij de mens echter bestaat er zo'n groot aantal referenties dat ook zonder een dergelijke primaire aandrang feiten worden vastgelegd en geleerd. Voorbeeld: een rat zal in een labyrint haar weg kunnen vinden, mits er een beloning is te krijgen. Er moet dus iets zijn, hetzij het vermijden van iets onaangenaams, hetzij het vinden van voesel. Een mens in een dergelijk labyrint wordt gedreven door zijn behoefte dit te kunnen verlaten; met andere woorden: hij wil de oplossing vinden van het raadsel, terwijl de rat alleen de bevrediging van zichzelf nastreeft. In het geheel is het een leerproces.

Bij de mens zijn er dus meer factoren werkzaam dan alleen het directe zelfbehoud, de instandhouding. Het zijn uitingsfactoren die bij dieren een rol spelen. Naarmate het dier echter hoger ontwikkeld is, wordt een omvangrijker uiting gegeven aan de factoren zelfbehoud, vrede, zekerheid, voeding etc. Zoals u de reactie van b.v. een boa-constrictor kunt vergelijken met de reactie van een paard. Dan blijkt, dat het paard een veel groter aantal verschillen ziet, maar dat het zijn reacties op de waarneming niet rationeel maar alleen door instinct gedreven tot stand brengt. Dit houdt in dat een paard wel angst kan overwinnen, indien het zich geleid voelt door iemand die geen angst heeft en die het dier zekerheid verschaft. Maar zelfs dan nog in beperkte mate en daardoor de angst kan overwinnen ook zonder externe factoren.

x        Is een zeer materialistisch gerichte visie van leerkrachten slecht voor de ontwikkeling van het kind?

-        Dat ligt aan de manier waarop de leerkrachten die hanteren. Op het ogenblik, dat een leerkracht alleen maar bezig is over: je moet succes hebben in de maatschappij of: je hebt stoffelijke rechten, dan is dat ongetwijfeld slecht. Maar hetzelfde kun je ook zeggen voor mensen aan wie alleen maar wordt geleerd dat je vrede moet sluiten met God en dat je gedreven moet worden door de H. Aliajakkus. Met andere woorden: de eenzijdigheid bij de leerkracht is doorgaans slecht, mits deze dan ook in de wijze van onderricht sterk tot uiting wordt gebracht. Een onderwijzer/res zou in feite ten aanzien van veel feiten neutraal moeten zijn en dus in de eerste plaats noodzakelijke kennis moeten overdragen zonder zich daarbij een oordeel over de betekenis van de waarde van die kennis aan te matigen of het eigen oordeel aan anderen op te leggen. Je kunt verklaren, je kunt toelichten, maar je kunt niet apodictisch (onweerlegbaar) bepalen wat juist is. Bijvoorbeeld: Alle fascisme is slecht. Ik weet niet, of je dat kunt zeggen omdat een



bepaalde vorm van optreden, die zelfs in Nederland in de huidige tijd bij bepaalde heersende groepen gangbaar is, in feite aanleunt tegen het fascisme. En dan heb ik het niet alleen over rechtse partijen.

Dat betekent doorgewoond dat je moet vermijden om de kinderen op te voeden met bepaalde slagzinnen, bepaalde illusies of visies. Maar als u 'materialistisch' begrijpt als eenvoudig het kind confronteren met de feiten (voor het kind eventueel beleefbare of vermijdbare feiten), dan zou ik zeggen: Dit is de beste benadering. Omdat onderricht niet moet zijn: de conditionering om welke reden dan ook van het kind, maar het verschaffen van de middelen en mogelijkheden waardoor het kind zich in een materieel opgezette maatschappij op de juiste wijze kan handhaven.

x Het kenvermogen van de geest is zoals u stelde veel en veel groter dan van de geïncarneerde mens. Hoe kan iets van dit grotere kenvermogen tijdens een incarnatie op het stoffelijk kenvermogen worden overgedragen?

- Dit is niet mogelijk. Kenvermogen is stoffelijk gezien begrensd. Zelfs als wij aannemen dat iemand zijn kenvermogen tot de uiterste capaciteit van zijn hersenen heeft vergroot en daardoor een bijna onmetelijk aantal associatiemogelijkheden bezit, dan nog moeten wij stellen dat hij niet in staat is het geheel van zijn geestelijk kenvermogen over te nemen of uit te drukken. Dat wil zeggen, dat de overdracht van het totaal geestelijk kenvermogen tenslotte grotendeels zeker zal moeten geschieden via emoties en niet kan geschieden door directe overdracht van kernwaarde of zelfs inhoud van feiten.

x Is uittreding een oplossing voor dit probleem?

- Laat mij u een vraag stellen. U gaat naar Spanje en u kunt daar de fijnste sherry drinken zoveel u wilt. Alleen, u moogt ze niet meenemen. Wat heeft u er dan aan als u van hier naar Spanje reist? U kunt wel terugkomen met een kater, dat is zeker, maar veel verder gaat het niet.

Wanneer u uittreedt, dan kunt u in de uitgetreden toestand inderdaad deel hebben aan een groot gedeelte van uw geestelijk kenvermogen. U kunt daarnaast gebruikmaken van een deel van uw geestelijke krachten. Maar terugbrengen kunt u daarvan alleen datgene wat valt binnen het kader van uw stoffelijk kenvermogen of uw stoffelijke aanvaarding van een deel van de geestelijke krachten die u bezit.

x De ruimte zou daarvoor gecreëerd kunnen worden.

- U zoudt de ruimte daarvoor kunnen creëren, indien het stoffelijke kenvermogen groeit. Maar als u deze voorwaarde stelt, dan is mijn formulering volkomen terecht. Omdat ik stel, dat de begrenzing van het stoffelijke kenvermogen bepalend is. Ik zeg niet, dat u uw kenvermogen niet kunt vergroten. Ik heb u zelfs duidelijk gemaakt hoe dat mogelijk is in mijn inleiding. Ik stel alleen maar, dat de overdracht van geestelijke waarden en geestelijke krachten altijd zal zijn gelimiteerd tot datgene wat past binnen de begrenzing van het stoffelijke kenvermogen en het daarop gebaseerde aanvaardingsvermogen.

x Kunt u nog iets naders vertellen over de relatie tussen stoffelijk kenvermogen en bewustwording c.q. uitbreiding daarvan?

- Wanneer een stoffelijk kenvermogen zich uitbreidt, dan betekent dit dat je meer feiten in onderlinge samenhang kunt bezien en verwerken.

Het houdt in, dat je reactie op de werkelijkheid groter wordt en dat het aandeel van waan en illusie in je leven dus wat afneemt. Daardoor zul je meer waarden kunnen overdragen aan het geestelijke kenvermogen en in de geest inderdaad je eigen mogelijkheden aanmerkelijk uitbreiden. In zoverre is er direct sprake van bewustwording.

## B E S L U I T.

Ik heb getracht uw vragen kort en zo duidelijk mogelijk te beantwoorden. Ik hoop, dat ik daarin ben geslaagd. Het pleit ongetwijfeld voor uw bevattingsvermogen, als u het allemaal heeft kunnen onthouden. Het betekent ook dat het toepassen van hetgeen u vanavond heeft geleerd op een aantal van uw ervaringen tenslotte een uitbreiding van de grenzen van uw bevattingsvermogen zou kunnen betekenen.

Het gaat er niet alleen maar om dat we de feiten zien. Het gaat er ook om dat we de betekenis van die feiten op de juiste manier interpreteren en dat wij in onze relatie tot de wereld, met de geest en met anderen voortdurend in staat zijn nieuwe factoren te erkennen op het ogenblik dat ze optreden. Een mens kan honderd jaar worden en geestelijk nog een puber zijn. Een puber kan zo oud zijn als een honderd-jarige. Een kind van vijf jaar kan de wijsheid bezitten van iemand van 80 jaar. En iemand van 80 jaar kan zo beperkt zijn in zijn reacties als een kind van vijf. Ik zeg dit uitdrukkelijk, opdat u begrijpt dat leeftijd en het aantal stoffelijke ervaringen op zichzelf niet voldoende zijn. Het gaat om het proces binnen het ik waarbij de feiten onderling worden beschouwd, om de wijze waarop uit vele verschillende gegevens steeds weer een synthese wordt bereikt die als stimulans kan dienen zowel voor eigen denken als ook voor eigen handelen.

Het geheel van hetgeen wij deze avond hebben besproken is uit de aard der zaak slechts een flauwe afschaduwing van alles wat samenhangt met dit probleem. Ik heb mij echter aangepast zo goed ik kon aan de aanwezigen. Ik heb daarnaast getracht om zo eenvoudig mogelijk toch grote waarheden een zekere vorm te geven. Wat u daarvan heeft begrepen, wordt door uzelf bepaald. U zult zelfs niet allen precies hetzelfde hebben begrepen. Dat is helemaal niet erg, want elk begrijpen, elk aanhoren zoals op deze avond is geschied, wordt in u tot een stimulans om een bepaalde eenzijdigheid te doorbreken.

Daar waar de eenzijdigheid wordt doorbroken of zelfs niet meer bestaat, is een verdere uitbreiding van het bewustzijn mogelijk en zijn de grenzen van het kenvermogen aanmerkelijk ruimer gesteld dan anders het geval zou zijn.

Ik wens u allen toe dat u - ongeacht uw leergedrag dat voor een ieder verschillend zal zijn zo het nog bestaat - zult komen tot een zodanige uitbreiding van uw eigen gebied waarin kenvermogen denkbaar is, dat u door een nieuw en meeromvattend wereldbeeld komt tot ervaring van een werkelijkheid, die in de geest belangrijker zal blijken te zijn dan al datgene wat u op aarde heeft meegemaakt.

: - : - :